

su postajale velike i opće. Kruti rimski centralizam, koji zadržava razvoj i slobodu života i stvaranja, postajao je sve nesnošljiviji. Prvo su pojedinci, škole i učenja počeli da kritikuju, da protestiraju protiv svega toga, kasnije je protestantizam postao veliki pokret. Univerzalizam zapada i zapadne kulture je bio slomljen. Bogati i napredni narodi odcijepili su se od Rima i rimske crkve. Reformacija je razbila univerzalni uticaj katoličke kulture. Dvjesto godina kasnije francuska revolucija zadaje velik udarac feudalnom poretku koji je bio najjači oslonac katolicizma. Poslije drugih stopeideset godina razbijene su dvije velike polufeudalne zemlje (Austrija i Njemačka) srušile su dvije monarhije, koje su bile glavne zaštitnice katolicizma (Austrijska i Španjolska) i danas, godine 1938. proživljavajući reakciju na mnogim stranama, osjećamo kako je stvarno malo ostalo od ideja i ustanova francuske revolucije, kako je protestantizam razdrobljen, razjedinjen, pritisnut, i kako je u tom novom, današnjem prelomu vjekova katolička crkva sačuvala veliku kompaktnost, kako je jaka i uticajna i kako je ostala nepomirljiva i netolerantna, kao i uvijek.

Protestantizam evropskog sjevera i zapada crpio je svoju snagu, koja ga je dovela do pobjede iz nekoliko izvora: iz opravdanosti svojih protesta protiv zloupotreba rimske crkve, iz posebnog vjerskog učenja, crpljenog neposredno iz svetoga pisma, iz novih ekonomskih i socijalnih prilika na sjeveru i zapadu Evrope, koje su prerasle ekonomsku i socijalnu strukturu Italije i od separatističkih i partikularističkih, državnih i nacionalnih težnja teritorijalnih gospodara na sjeveru i svjeverozapadu.

Odcijepljenje od Rima je bilo na putu historijskog razvoja. Ako su reformirane crkve mogle da daju svojim vjernicima bolju vjeru, bolje svećenike i bolju, vjernicima bližu, neposrednu i njihovu crkvenu organizaciju, a sve su to one zaista i dale, to je